

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมสู่การพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ A Culture-Based Learning Community for Developing Learners in the Creative Age

1. รุ่งทิพย์ กล้าหาญ*, 2. วรวิทย์ นิเทศศิลป์, 3. ไพศาล ศรีวิชัย, 4. พระทรงพล คุณพล (ทิพย์คำ),
1. Rongthip. Khlahan, 2. Woravit Nithedsilp, 3. Paisan Sriwichai,
4. Phra Songpol Khunaphalo (Thipkam)

1., 2., 3., 4. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

1., 2., 3., 4. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

* Corresponding Author E-Mail: Maikhlahan@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรม ในฐานะแนวทางการพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ โดยมุ่งอธิบายความสำคัญของชุมชน ทุนวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้จากชุมชนหลังคาเรือน ความร่วมมือของสถานศึกษาและสถานประกอบการ ร้านค้าแบบพึ่งพาอาศัย ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน สาระเนื้อหาจะสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมิได้เป็นเพียงพื้นที่อยู่อาศัย แต่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตที่ได้แต่งแต้มรายละเอียดเพิ่มความสร้างสรรค์ ประกอบด้วยภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปกรรม ภาษา ความเชื่อ วิถีชีวิต และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการออกแบบโครงสร้างในการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้เรียนในการดำเนินชีวิตในสภาพจริง กระบวนการเรียนรู้เน้นการสำรวจ ลงพื้นที่ สังเกต สัมภาษณ์ วิเคราะห์ สะท้อนคิด และสร้างสรรค์ผลงานจากทุนวัฒนธรรม โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน ราชัญท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่น และทุก ๆ ภาคที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือ ผลสะท้อนแห่งการเรียนรู้ลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ จิตสำนึก ความเข้าใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม มีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ได้เกิดคุณธรรมในตน ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และสามารถต่อยอดต้นทุนทางวัฒนธรรมไปสู่การสร้างสรรค์การเรียนรู้เกิดคุณค่าใหม่แก่เยาวชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: 1. ชุมชนฐานการเรียนรู้; 2. ทุนวัฒนธรรม; 3. การพัฒนาผู้เรียน; 4. วัยสร้างสรรค์

Abstract

This article aims to present the concept of a cultural learning community as an approach to developing creative learners. It explains the importance of community, cultural capital, the learning process from households, the collaboration between educational institutions and businesses, interdependent shops, and the resulting outcomes for learners. The content reflects that the community is not merely a place to live, but a living learning resource enriched with

details and creativity. It encompasses the wisdom, traditions, culture, arts, language, beliefs, way of life, and experiences of local people, which can be used as a basis for designing learning structures that connect learners to real-life situations. The learning process emphasizes exploration, fieldwork, observation, interviewing, analysis, reflection, and creating works from cultural capital, through collaboration between educational institutions, families, communities, local experts, local organizations, and all relevant stakeholders. This reflective learning approach helps learners gain knowledge, awareness, and understanding of their cultural roots, develop 21st-century skills, cultivate moral values, take pride in their local community, and build upon cultural capital to create new value for youth, the community, society, and the nation sustainably.

Keywords: 1. culture-based learning community; 2. cultural capital; 3. learner development; 4. creative age

บทนำ

ในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเทคโนโลยี เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การพัฒนาผู้เรียนไม่อาจมุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้ในห้องเรียนเท่านั้น แต่จำเป็นต้องสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ชุมชน และทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวผู้เรียน เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม ผ่านการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานวัฒนธรรม และการสร้างองค์ความรู้จากสภาพแวดล้อมและสังคมการเรียนรู้ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) ดังนั้น ชุมชนจึงมิใช่เพียงพื้นที่อยู่อาศัย แต่เป็นฐานการเรียนรู้ที่มีชีวิต ซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปกรรม ภาษา ความเชื่อ วิถีอาชีพ และบุคคลผู้ทรงความรู้ที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์แก่ผู้เรียนได้อย่างมีความหมาย

แนวคิดชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรม จึงเป็นการจัดการเรียนรู้ที่นำทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาเป็นสื่อกลางในการพัฒนาผู้เรียน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณธรรม จิตสำนึกความเป็นไทย และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรม แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม ความเข้าใจต่างวัฒนธรรม การทำงานร่วมกัน และการรู้เท่าทันสื่อ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) การใช้วัฒนธรรมเป็นฐานจึงช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ และสื่อสารจากสถานการณ์จริง มิใช่เพียงจดจำเนื้อหาในตำรา นอกจากนี้ UNESCO เห็นว่า การศึกษาด้านวัฒนธรรมและศิลปะเป็นทั้งเครื่องมือ วิธีการ และสาขาการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การคิดเชิงวิพากษ์ ความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO, 2024) อีกทั้งยังเสนอให้ขยายพื้นที่การเรียนรู้ไปสู่พิพิธภัณฑ์ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ศูนย์ชุมชน ศิลปินท้องถิ่น ครัวภูมิปัญญา และพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนระหว่างวัย และการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งชุมชน (UNESCO, 2024) แนวคิดนี้สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ ซึ่งต้องการพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ทดลอง ค้นหา ตั้งคำถาม ออกแบบผลงาน และเชื่อมโยงความรู้เดิมกับปัญหาและโอกาสใหม่ของสังคม

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในหลายมิติ ได้แก่ มิติความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจรากเหง้าและบริบทท้องถิ่น มิติทักษะที่ส่งเสริมการสังเกต การสืบค้น การสื่อสาร และการสร้างสรรค์ผลงาน มิติคุณค่าที่ปลูกฝังความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและความรับผิดชอบต่อชุมชน และมิตินวัตกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนต่อยอดภูมิปัญญาเป็นสื่อ ผลิตภัณฑ์ กิจกรรม หรือแนวทางพัฒนาชุมชนอย่างร่วมสมัย การจัดการเรียนรู้ลักษณะนี้ยังช่วยเชื่อมโยงสถานศึกษา ครอบครัวยุคใหม่ วัด องค์กรท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน และภาคีเครือข่ายให้ร่วมกันสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ เพราะทำให้การเรียนรู้มีชีวิต มีรากฐานทางวัฒนธรรม และตอบสนองต่อความต้องการของโลกยุคใหม่ ผู้เรียนไม่เพียงได้รับความรู้ แต่ยังได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ อัตลักษณ์ ความเข้าใจผู้อื่น และความสามารถในการนำทุนวัฒนธรรมไปสร้างคุณค่าแก่ตนเอง ชุมชน และสังคมอย่างยั่งยืน

แนวคิดชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรม

แนวคิดชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรม หมายถึง การนำชุมชนมาเป็นพื้นที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปกรรม ภาษา ความเชื่อ และประสบการณ์ของคนในชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาผู้เรียน แนวคิดนี้มองว่าการเรียนรู้ได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียน แต่เกิดขึ้นได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมจริงในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการศึกษาที่เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม ผ่านการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานวัฒนธรรม และการสร้างองค์ความรู้จากสังคมการเรียนรู้ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) ชุมชนในฐานะแหล่งเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการกับประสบการณ์ชีวิตจริง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากวัด แหล่งโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม ครัวภูมิปัญญา ศิลปินท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ และกิจกรรมทางประเพณีของชุมชน การเรียนรู้ลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

การใช้วัฒนธรรมเป็นฐานการเรียนรู้ยังช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง โดยเริ่มจากการสังเกต สืบค้น สัมภาษณ์ ทดลอง วิเคราะห์ และสร้างสรรค์ผลงานจากข้อมูลในชุมชน เช่น การถอดองค์ความรู้จากลวดลายท้องถิ่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน การทำสื่อสร้างสรรค์จาก ภูมิปัญญา หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทุนวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับความรู้ แต่เป็นผู้สร้างความรู้ร่วมกับชุมชน และสามารถต่อยอดวัฒนธรรมเดิมให้มีคุณค่าในบริบทใหม่ได้ UNESCO อธิบายว่า การศึกษาด้านวัฒนธรรมและศิลปะเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม เรียนรู้ร่วมกับวัฒนธรรม และเรียนรู้ผ่านวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมสามารถเป็นทั้งเครื่องมือ วิธีการ และเนื้อหาของการศึกษา (UNESCO, 2024) อีกทั้งยังเสนอให้การเรียนรู้ขยายไปยังพื้นที่ชุมชน พื้นที่วัฒนธรรม แหล่งมรดก พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด ศูนย์ชุมชน และแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (UNESCO, 2024)

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ดังนั้น แนวคิดชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่เน้นการเชื่อมโยงสถานศึกษากับชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นพลังในการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม จิตสำนึก และความคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจะสามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจชุมชน เคารพความหลากหลาย และนำวัฒนธรรมไปสร้างคุณค่าใหม่ให้แก่สังคมได้อย่างยั่งยืน

ทุนวัฒนธรรมกับการพัฒนาผู้เรียน

ทุนวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรสำคัญที่มีอยู่ในชุมชนและสามารถนำมาใช้พัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีความหมาย โดยทุนวัฒนธรรมมิได้หมายถึงเพียงวัตถุ สิ่งของ หรือโบราณสถานเท่านั้น แต่รวมถึงความรู้ ภูมิปัญญา ภาษา ประเพณี ความเชื่อ ศิลปกรรม วิถีชีวิต ค่านิยม และประสบการณ์ที่สั่งสมอยู่ในชุมชน ทุนเหล่านี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง เข้าใจรากเหง้าท้องถิ่น และเห็นคุณค่าของสังคมที่ตนดำรงอยู่ แนวคิดของ Bourdieu อธิบายว่า ทุนวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของทุนที่สะสมอยู่ในตัวบุคคล วัตถุทางวัฒนธรรม และสถาบันทางสังคม ซึ่งสามารถส่งผลต่อโอกาสทางการเรียนรู้ สถานภาพ และความสามารถในการดำรงชีวิตของบุคคลได้ (Bourdieu, 1986)

เมื่อนำแนวคิดทุนวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน จะเห็นได้ว่าชุมชนสามารถเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากของจริง เช่น วัด แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น งานหัตถกรรมดนตรีพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง ภาษา วรรณกรรมท้องถิ่น และพิธีกรรมชุมชน การเรียนรู้จากทุนวัฒนธรรมทำให้ผู้เรียนไม่ได้รับเพียงความรู้เชิงเนื้อหา แต่ยังได้ฝึกการสังเกต การตั้งคำถาม การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ การตีความ และการสร้างสรรค์ผลงานจากสิ่งที่เรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา สื่อสาร ทำงานร่วมกับผู้อื่น และเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ทุนวัฒนธรรมยังมีบทบาทในการเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจแก่ผู้เรียน เพราะเมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนตนเอง จะเกิดความเข้าใจว่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมิใช่สิ่งล้าสมัย แต่เป็นมรดกทางความคิดที่สามารถต่อยอดให้เกิดคุณค่าใหม่ได้ เช่น การนำลวดลายท้องถิ่นมาสร้างงานศิลปะร่วมสมัย การพัฒนาสื่อดิจิทัลจากเรื่องเล่าชุมชน การออกแบบผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา หรือการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้คิดสร้างสรรค์และเป็นผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

UNESCO ชี้ว่า วัฒนธรรมและศิลปะเป็นฐานสำคัญของการศึกษา เพราะช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO, 2024) อีกทั้งยังเสนอให้สถานศึกษาเชื่อมโยงการเรียนรู้กับพิพิธภัณฑ์ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ศูนย์ชุมชน ศิลปิน ครูภูมิปัญญา และพื้นที่ทางธรรมชาติ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและมีส่วนร่วม (UNESCO, 2024)

ดังนั้น ทุนวัฒนธรรมจึงเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ เพราะช่วยเชื่อมโยงความรู้ในห้องเรียนกับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเกิดทั้งความรู้ ทักษะ คุณธรรม ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่บนฐานของวัฒนธรรมเดิม การพัฒนาผู้เรียนด้วยทุนวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางที่ทำให้การศึกษาไม่แยกขาดจากชุมชน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษา ผู้เรียน และชุมชน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

กระบวนการเรียนรู้จากชุมชน

กระบวนการเรียนรู้จากชุมชนเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่นำผู้เรียนออกจากกรอบห้องเรียนไปสู่การเรียนรู้จากสภาพจริง โดยใช้ชุมชนเป็นพื้นที่เรียนรู้และใช้ประสบการณ์ของคนในชุมชนเป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ กระบวนการดังกล่าวตั้งอยู่บนแนวคิดว่าการศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้เพื่อความจริงของงานของบุคคลและสังคม โดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานวัฒนธรรม และการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) มีกระบวนการดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้จากชุมชน คือ การเตรียมความพร้อมของผู้เรียนและการกำหนดประเด็นการเรียนรู้ ครูผู้สอนควรชี้แจงเป้าหมาย กำหนดคำถามสำคัญ และเชื่อมโยงเนื้อหาบทเรียนกับบริบทของชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต หรือปัญหาของชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในห้องเรียนกับชีวิตจริง การเตรียมความพร้อมนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีทิศทางในการสังเกต ค้นคว้า และเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย

2. การลงพื้นที่เรียนรู้จากชุมชน ผู้เรียนควรได้สัมผัสประสบการณ์ตรงผ่านการสังเกต การสัมภาษณ์ ปรากฏชาวบ้าน การเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้ การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน หรือการเก็บข้อมูลจากสถานที่จริง เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ แหล่งหัตถกรรม ตลาดพื้นบ้าน หรือศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb ที่เห็นว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การสร้างความเข้าใจ และการทดลองประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ใหม่ (Kolb, 1984)

3. การสะท้อนคิดและวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากผู้เรียนได้เรียนรู้จากชุมชนแล้ว ควรมีการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดหมวดหมู่ข้อมูล และเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้กับองค์ความรู้ทางวิชาการ ขั้นตอนนี้ช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียงจดจำสิ่งที่พบเห็น แต่สามารถตีความ ตั้งคำถาม วิเคราะห์คุณค่า และสรุปความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความคิดสร้างสรรค์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

5. การสร้างสรรค์ผลงานจากฐานชุมชน ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาเป็นรายงาน นิทรรศการ สื่อดิจิทัล ศิลปวัตถุ งานศิลปะ ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ แผนที่วัฒนธรรม หรือกิจกรรมบริการชุมชน การสร้างผลงานเช่นนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและเห็นคุณค่าของทุนวัฒนธรรมในฐานะทรัพยากรที่สามารถต่อยอดได้

6. การประเมินผลและนำความรู้กลับคืนสู่ชุมชน การประเมินควรพิจารณาทั้งความรู้ ทักษะ กระบวนการทำงาน เจตคติ และคุณค่าที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน รวมถึงควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมให้ข้อเสนอแนะ เพื่อให้การเรียนรู้เป็นกระบวนการร่วมสร้างระหว่างสถานศึกษาและชุมชน UNESCO เสนอว่า การศึกษาด้านวัฒนธรรมและศิลปะควรเปิดพื้นที่การเรียนรู้ไปสู่แหล่งมรดก พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ชุมชน ศิลปิน และครูภูมิปัญญา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการมีส่วนร่วมของสังคม (UNESCO, 2024)

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จากชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ที่เริ่มจากการเตรียมความพร้อม ลงพื้นที่จริง สะท้อนคิด สร้างสรรค์ผลงาน และประเมินผลร่วมกับชุมชน กระบวนการนี้ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะชีวิต ความคิดสร้างสรรค์ จิตสำนึกทางวัฒนธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชน

ความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้เรียนกับบริบทชีวิตจริง โดยเฉพาะการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยแหล่งเรียนรู้ บุคคล ภูมิปัญญา ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษา สถานศึกษาจึงไม่ควรทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ควรเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ และร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการสำคัญว่า การศึกษาต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิต และให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

ในบริบทของชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรม ความร่วมมือควรเริ่มจากการสำรวจทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นร่วมกันระหว่างครู ผู้เรียน ผู้นำชุมชน วัด ปรชาญชาวบ้าน ผู้ปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดประเด็นการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน ศิลปกรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาอาหารพื้นบ้าน ภาษา ประเพณี พิธีกรรม งานหัตถกรรม หรือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยให้การเรียนรู้มีความถูกต้อง สอดคล้องกับบริบท และสร้างความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน

สถานศึกษามีบทบาทในการออกแบบหลักสูตร กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน ส่วนชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าขององค์ความรู้และเป็นแหล่งประสบการณ์จริง ผู้เรียนจึงได้เรียนรู้ทั้งจากครูในสถานศึกษาและครูภูมิปัญญาในชุมชน แนวคิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนของ Epstein อธิบายว่า การมีส่วนร่วมสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น การสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว การอาสาสมัคร การเรียนรู้ที่บ้าน การร่วมตัดสินใจ และการใช้ทรัพยากรของชุมชนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน (Epstein et al., 2002)

ความร่วมมือดังกล่าวยังช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์ เพราะผู้เรียนต้องลงพื้นที่ สอบถามข้อมูล ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสร้างผลงานจากฐานวัฒนธรรมจริง แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะในการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) นอกจากนี้ UNESCO ยังเสนอว่า การศึกษาด้านวัฒนธรรมและศิลปะควรเชื่อมโยงสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม แหล่งมรดก ศิลปิน ครูภูมิปัญญา และพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและมีส่วนร่วม (UNESCO, 2024) ดังนั้น ความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชนจึงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ เพราะทำให้การเรียนรู้มีชีวิต มีรากฐานทางวัฒนธรรม และนำไปสู่การสร้างคุณค่าแก่ผู้เรียน ชุมชน และสังคม

ผลลัพธ์ต่อผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนและวัฒนธรรมเป็นฐานก่อให้เกิดผลลัพธ์สำคัญต่อผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณธรรม และความสามารถในการสร้างคุณค่าใหม่จากทุนทางวัฒนธรรม ผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้เพียงข้อมูลหรือเนื้อหาทางวิชาการเท่านั้น แต่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผ่าน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

การสังเกต การสัมภาษณ์ การลงพื้นที่ การปฏิบัติ และการสร้างสรรค์ผลงานจากบริบทของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้เจริญงอกงามทั้งด้านความรู้ ความคิด และความสามารถในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) มีผลลัพธ์ดังนี้

1. ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและรากเหง้าของชุมชนตนเองมากขึ้น การเรียนรู้จากวัด แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น งานประเพณี ภาษา ศิลปกรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว และเข้าใจว่าชุมชนเป็นแหล่งความรู้ที่มีชีวิต มิใช่เพียงพื้นที่อยู่อาศัย การเรียนรู้เช่นนี้ช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น และส่งเสริมจิตสำนึกในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม

2. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างผลงาน การเรียนรู้จากชุมชนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์จริง ตั้งคำถาม ค้นคว้าข้อมูล วิเคราะห์ความหมายของวัฒนธรรม และนำข้อมูลมาสร้างเป็นสื่อ นิทรรศการ งานศิลปะ ผลิตภัณฑ์ หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

3. ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะด้านจิตใจและสังคม เช่น ความรับผิดชอบ ความเคารพต่อความหลากหลาย ความมีวินัย ความเห็นอกเห็นใจ และความสามารถในการทำงานร่วมกับคนต่างวัย เพราะกระบวนการเรียนรู้จากชุมชนทำให้ผู้เรียนต้องปฏิสัมพันธ์กับครู ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และเพื่อนร่วมงาน จึงเกิดการเรียนรู้ทางสังคมควบคู่กับการเรียนรู้ทางวิชาการ

UNESCO เห็นว่าการศึกษาด้านวัฒนธรรมและศิลปะช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมทางสังคม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO, 2024) ดังนั้น ผลลัพธ์สำคัญของการเรียนรู้บนฐานชุมชนและวัฒนธรรม คือ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีความรู้ มีรากฐานทางวัฒนธรรม มีทักษะสร้างสรรค์ และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปสร้างประโยชน์แก่ตนเอง ชุมชน และสังคมได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการศึกษา

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมสู่การพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์
ที่มา: คณะผู้เขียนบทความ

องค์ความรู้จากการศึกษา สรุปว่า ชุมชนและทุนวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญในการจัดการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการสำรวจ ลงพื้นที่ คิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์ผลงาน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน และภาคีเครือข่าย ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

สรุป

สรุปได้ว่า ชุมชนฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมสู่การพัฒนาผู้เรียนในวัยสร้างสรรค์ เป็นการนำเสนอแนวคิดการใช้ชุมชนและทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเชื่อมโยงผู้เรียนกับชีวิตจริง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปกรรม และวิถีชุมชน กระบวนการเรียนรู้เน้นการสำรวจ ลงพื้นที่ สังเกต สัมภาษณ์ คัดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์ผลงานจากประสบการณ์จริง โดยอาศัยความร่วมมือของสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย ผลที่เกิดขึ้นคือผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ คุณธรรม ความคิดสร้างสรรค์ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และสามารถต่อยอดทุนวัฒนธรรมสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). *ราชกิจจานุเบกษา*, 116(74ก), 1-23.
<https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2542/A/074/1.PDF>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*.
<https://www.onec.go.th/index.php/book/BookView/1540>
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood Press.
https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall. [https://www.fullerton.edu/cice/_resources/pdfs/sl_documents/Experiential %20Learning%20Development.pdf](https://www.fullerton.edu/cice/_resources/pdfs/sl_documents/Experiential%20Learning%20Development.pdf)
- UNESCO. (2024). *UNESCO framework for culture and arts education*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. [https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/ 2024/02/WCCAE_UNESCO%20Framework_EN_0.pdf](https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/02/WCCAE_UNESCO%20Framework_EN_0.pdf)